

**AŞIQ ƏLƏSGƏRLƏ BAĞLI RƏVAYƏTLƏR
(GƏDƏBƏYDƏN TOPLANMIŞ FOLKLOR MƏTNLƏRİ
ƏSASINDA)**

**NARRATIONS ABOUT ASHUG ALASGAR (ON THE
BASIS OF FOLKLORE TEXTS COLLECTED FROM
GADABAY)**

**ЛЕГЕНДЫ, СВЯЗАННЫЕ С АШУГОМ АЛЕСКЕРОМ
(НА ОСНОВЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ ТЕКСТОВ,
СОБРАННЫХ ИЗ КЕДАБЕКА)**

Səbinə İSAYEVA

*Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Folklor İnstitutu
isayeva00@rambler.ru*

Summary

Gadabay is one of the regions of Azerbaijan rich in folklore. A lot of materials were collected from Gadabay during business trips in different years. Some of these texts were published in the first volume of Gadabay folklore samples. Compiled by academician Mukhtar Kazimoglu (Imanov) and associate professor Sabina Isayeva, the texts were collected by different collectors from the villages of Gadabay region in different years. The collected materials include narrations, stories about ashugs, and unpublished ashug poems. In these texts, stories about ashug prevail. Texts related to Novras Iman, Ashug Huseyn Bozalganli, Ashug Shamshir, Miskin Veli, Mikayil Azafli, selected representatives of Ashug art were collected. However, the texts collected about Ashug Alasgar, a prominent representative of the Azerbaijani ashug art, prevail among them.

Comparing the texts collected from Gadabay with the narrations published so far about Ashug Alasgar, it becomes clear that some of these texts were recorded in the form of variants, while we did not come across variants of others.

Key words: Ashug Alasgar, Gadabay, Ashug narrations

Резюме

Кедабек – один из регионов Азербайджана, богатый фольклором. Много материалов было собрано из Кедабека во время командировок в разные годы. Некоторые из этих текстов были опубликованы в первом томе образцов кедабекского фольклора. Составленные в этой книге академиком Мухтаром Казимоглу (Иманов) и доцентом Сабиной Исаевой, тексты изданы в разные годы разными собирателями Кедабекского

района. Собранный материал включает легенды, рассказы и неопубликованные ашугские стихотворения об ашугах. В этих текстах преобладают рассказы об ашугах. Собраны тексты об Новрес Имане, Ашуге Гусейн Бозалганлы, Ашуге Шамшире, Мискин Вели, Микаиле Азафлы, избранных представителей ашугского искусства. Однако среди них преобладают тексты, собранные о выдающемся представителе ашугского искусства Азербайджана Ашуге Алескере.

Сравнивая тексты, собранные из Кедабека, с опубликованными до сих пор легендами об Ашуге Алескере, мы видим, что некоторые из этих текстов были записаны в виде вариантов, а у некоторых текстов вообще не встретили вариантов в целом.

Ключевые слова: Ашыг Алескер, Кедабек, ашугская легенда

Azərbaycan aşıq sənətinin zaman-zaman görkəmli sənətkarları olmuşdur. Bunlardan XIX əsr aşıq sənətində öz dəst-xətti ilə seçilən, aşıq poeziyasının nəhəng simalarından olan Aşıq Ələsgərin adını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Aşıq Ələsgər elə sənətkarlardandır ki, yaradıcılığı, poeziyası bütün zamanların, bütün nəsillərin şeiriyatıdır. Aşıq Ələsgər Göyçə aşıq mühitinin yetirməsi olsa da, ancaq öz yaradıcılığı ilə bütövlükdə Azərbaycan aşıq sənətinin silinməz səhifəsinə çevrilmişdir.

Aşıq Ələsgərin yaşayıb yaratdığı Göyçə aşıq mühitində zəngin dastançılıq ənənəsi də olmuşdur. Lakin Aşıq Ələsgərin dastan yaradıb yaratmamağı barədə dəqiq məlumat yoxdur. Tədqiqatçıların qeyd etdiklərinə görə, Aşıq Ələsgərin adı ilə bağlı dastanlar və aşıq rəvayətləri sonradan digər aşıqlar tərəfindən yaradılmışdır. M.H.Təhmasib bu xüsusda yazır: “Məlumdur ki, məharətli, ustad aşıqların, yəni şeir yaratmaq qabiliyyətinə malik olan sənətkarların hamısı dastan yaratmışlar. Elə böyük sənətkarlarımız olmuşdur ki, qoşmaları, müxəmməsləri, divaniləri, ustadnamə, təcnis, qıfılbəndləri indi də dillər əzbəridir. Belələri hətta yüksək təhsil görmüş, əsərləri dalbadal nəşr edilmiş bir sıra şairlər üçün də həmişə əlçatmaz sənət zirvəsi olmuş, indi də aşılmaz, keçilməzdirlər. Lakin bu sənətkarlar içərisində dastan yaratmayanlar da çoxdur. Məsələn üçün, bu gün də aşıq şeirinin ən nəhəng ustadı hesab edilən Aşıq Ələsgər bir dənə də olsun, dastan yaratmamışdır. Hətta deyilənlərə görə o, yaradıcılığın bu sahəsinə heç tərəfdar da deyilmiş. Ələsgərin oğlu Aşıq Talıbın yazdığına görə bir dəfə ondan nə üçün dastan qoşmadığını soruşmuşlar. Aşıq çox qəribə bir cavab vermişdir: “Dastan yalandır, uydurmadır. Mən yalan demək istəmirəm”. Lakin belə buradaca o demişdir ki, “mənim başıma gələn hər bir əhvalat elə dastandır... Dastanlarımızın bir qismi şəxsən dastan yaratmamış belə sənətkar aşıq-şairlərin şeirlərinin

başqaları tərəfindən dastanlaşdırılması yolu ilə yaradılmışdır” (7, 86). Aşığın haqqında olan dastan-rəvayətləri təhlil edən H.İsmayılov bu bərdə yazır ki, Ələsgər poeziyası, Ələsgər dünyası ilə sıx bağlı olan, Ələsgəri praktiki olaraq yaddaşlarda, doğulub boya başa çatdığı Göyçədə, sakinlərindən canlı təmasda olanlara bəllidir ki, Ələsgərin hər bir şeiri ilə bağlı “yurd” deyilən kiçik rəvayətlər mövcuddur. “Yurd”lar Ələsgər poeziyasını əhatə edən hər bir şeirin yaranma tarixçəsinin real tarixi gerçəkliyə əsaslanan izahıdır (5, 6).

Zəngin yaradıcılıq yolu keçən sənətkarın haqqında olan dastanlar və aşıq rəvayətləri aşığın həyat və yaradıcılıq yolunun ayrı-ayrı maraqlı məqamlarını, başına gələn hadisələri, həmçinin səfərlərini, keçirdiyi məclisləri, deyişdiyi aşıqları və s. məlumatları əks etdirmək baxımından səciyyəvidir. Sovet dövründə nəşr olunmuş toplulardan tutmuş günümüzdə nəşr olunan folklor örnəklərinə qədər Aşıq Ələsgərlə bağlı xeyli dastan və rəvayətlər nəşr olunmuşdur. Eyni zamanda müxtəlif bölgələrə olan ezamiyyətlər zamanı da Aşıq Ələsgərlə bağlı xeyli aşıq rəvayətlərinin həm variantları, həm də çap olunmamış nümunələri toplanmışdır.

Azərbaycanın folklorla zəngin bölgələrindən biri Gədəbəydir. Gədəbəydən müxtəlif illərdə ezamiyyətlər zamanı xeyli materiallar toplanmışdır. Bu mətnlərin bir hissəsi Gədəbəy folklor örnəklərinin I cildində çap olunmuşdur. Akademik Muxtar Kazımoğlu (İmanov) və dosent Səbinə İsayevanın tərtib etdikləri bu kitabda mətnlər müxtəlif illərdə ayrı-ayrı toplayıcılar tərəfindən Gədəbəy rayonunun müxtəlif kəndlərindən toplanmışdır. Toplanılan materialların içərisində aşıqlarla bağlı dastanlar, aşıq rəvayətləri, əhvalatlar, çap olunmamış aşıq şeirləri də vardır. Aşıqlarla bağlı mətnlərin içərisində aşıq rəvayətləri, əhvalatlar daha çox üstünlük təşkil edir. Aşıq sənətinin seçilən nümayəndələrindən olan Aşıq Hüseyn Bozalqanlı, Aşıq Şəmşir, Miskin Vəli, Mikayıl Azafli, Növrəs İmanla bağlı rəvayətlər toplanmışdır. Lakin bunların içərisində görkəmli sənətkar Aşıq Ələsgərlə bağlı rəvayətlər daha çox üstünlük təşkil edir.

Gədəbəydən Aşıq Ələsgərlə bağlı “Aşıq Ələsgər və Şəmkirli Aşıq Hüseyn”, “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri”, “Aşıq Ələsgərin Xınna səfəri”, “Yolçuların aşığı tanınması”, “Aparır rədifli şeirin yaranması”, “Aşıq Ələsgər və çəkməçi”, “Aşıq Ələsgərlə bağlı daha bir əhvalat”, “Yumrusunu gətirim, yastısını?” adlı rəvayətlər toplanmışdır. Toplanılan mətnlərlə indiyədək Aşıq Ələsgərlə bağlı çap

olunan rəvayətləri müqayisə etdikdə görürük ki, bu mətnlərin bir hissəsi variantlar formasında qeydə alınıbdir, bir qisminin isə ümumiyyətlə variantlarına rast gəlmədik.

Gədəbəydən toplanılan maraqlı rəvayətlərdən “Aşıq Ələsgərin Xınna səfəri”ni xüsusi qeyd etmək lazımdır. Həm sovet dövründə çap olunan topluları, həm də son illərdə nəşr olunan folklor antologiyalarını, müxtəlif bölgələrin folklor örnəklərini nəzərdən keçirsək də, bu mətnə heç bir yerdə rast gəlmədik. Tədqiqatçı Əli Şamilin qeyd etdiyinə görə, bu rəvayəti şifahi şəkildə eşitmişdir, lakin təəssüf ki, rəvayət çap olunmamışdır. Onun söylədiyinə görə, Aşıq Hüseyn Saraclı rəvayətdə söylənən “Yazıq” şeirinin üzərində bu rəvayəti məşhurlaşdırmışdır. Və məhz Aşıq Hüseyn Saraclıdan sonra digər aşıqlar da bu rəvayəti öz repertuarlarına salmışlar. Rəvayətdə Aşıq Ələsgərin balamançısı ilə birgə qazanc ardınca Qazax tərəfə səfər etməsindən, bu zaman yolda başlarına gələn hadisələrdən danışılır. Aşıq Ələsgərgil bir varlığın evində qonaq olurlar. Aşığı tanımayan ev ziyəsi əvvəl onların qarşısına şorçörək qoydurur. Tanıdıqdan sonra isə üzrxahlıq edib onlara layiq süfrə açdırır. Yaşlı ev sahibinin gənc bir qızla evli olduğunu görüb bundan təəssüflənən Aşıq Ələsgər elə oradaca məşhur “Yazıq” şeirini söyləyir. “Taleh insanı hər dərəcəə çatdırar. Belə baxey-baxey. Deey, bu qızın dərdi məni öldürər, bu qıza bircə kuplet şeyir deməsəm”.

O məlul könlün,ü, müşkül halın,ı,
Düşünən də yazıxdı, *aaz*, bilən də yazıx.
Ağlasan, ağlaram mən sənnən betər,
Dağladın, sinəmi güləndə yazıx.

Bir mərdi sevəydin, sirdaş olaydın,
Könlün, isdiyənə peşkaş olaydın,
Keşkə quruyaydın, bir daş olaydın,
Bəzənif bir evə gələndə, yazıx.

Ələsgər durarmı matah satmasa?!
İyid sarsıyarmı baxdı yatmasa?!
İki könül bir-birini tutmasa,
Alan da yazıxdı, gələn də yazıx! (3, 259)

Sözügədən rəvayət həm aşığın səfər zamanı başına gələn hadisələrdən bəhs edir, həm də ailə, əxlaq, qadın-kishi münasibətləri, həmçinin qız uşaqlarının tez-ərə verilməsinin tənqidi baxımından maraq doğurur.

Toplanılan aşıq rəvayətləri içərisində Aşıq Ələsgərin həyata, sənətə baxışı, digər aşıqlara münasibəti, aşıqlıq ədəb-ərkanı, qanun-

qaydaları, ustad-şeyird münasibətlərini əks etdirmək baxımından maraqlı nümunələr vardır. Bu baxımdan “Aşiq Ələsgərin Naxçıvan səfəri” rəvayəti diqqəti cəlb edir. Bölgədən toplanılan mətnlə digər toplularda nəşr olunan mətnin variantları arasında xeyli fərqlər var. Belə ki, sözügedən rəvayət İslam Ələsgərin toplayıb, Ə.Axundovla M.H.Təhmasibin birgə tərtib etdikləri “Aşiq Ələsgər” (ikinci kitab) kitabında da “Aşiq Ələsgərin Naxçıvan səfəri” (1), İslam Ələsgərin toplayıb tərtib etdiyi “Aşiq Ələsgər (əsərləri, dastan-rəvayətlər, xatirələr...) kitabında isə “Aşiq Ələsgərin Şınıq səfəri” (2) adı ilə nəşr olunmuşdur. Həm bölgədən toplanan, həm də toplularda nəşr olunan rəvayətlər arasında bir qədər fərqlər görünməkdədir. “Aşiq Ələsgərin Şınıq səfəri” rəvayəti digər variantlarla müqayisədə bir qədər fərqli və daha geniş şəkildə nəşr olunmuşdur.

Bölgədən toplanan rəvayətdə deyilir ki, Aşiq Ələsgərin şeyirdi Nağı bir müddət Ələsgərin yanında şeyirdlik etdikdən sonra müstəqil aşıqlıq etmək niyyətinə düşür. Ələsgər ona hələ aşiq kimi yetişmədiyini, peşman olacağını söyləsə də, Nağı fikrindən dönmür. Nağı aşıqlıq etmək üçün Naxçıvana – Şərura gedir. Lakin burada aşiq məclisində uduzur, sazını da alıb yola salırlar. Nağı kor-peşman halda Aşiq Ələsgərin yanına gəlir, onu dilə tutub Şərura gətirir. Ələsgər onu üzəndən tanımadıqlarına görə məclisə Nağının şeyirdi – Solaxqey adıyla daxil olur. Şərur aşıqlarından əvvəl Cəfərqulu, daha sonra isə ustadı Əsədulla ilə deyisir. Cəfərqulu əvvəlcə Abbas Tufarqanlının şeirini söyləyib onu bağlamaq istəyir. “Şeyird ağzını açey ki:

Əzəldən can deaf, can eşidən yar,
İndi beyvəfalıx ay nədən oldu?!
Deyirdin, öluncə dönmərəm sənnən,
Yadnan aşmalıx ay nədən oldu?!

Dəəndə heş bu sözüün dalını davam eləməmiş Ələsgər deey:

– A bala, olmazmı hər kəs öz bağının meyvəsini dərə, özgə bağa oğuruğa getməə. Yanı bu sənin döyül, Tufarqan Abbasındı (3, 250).

Rəvayətin ən maraqlı yerlərindən birində Cəfərqulu Aşiq Ələsgərin həmin zamana qədər söyləyib amma cavabını açıqlamadığı qıfıl-bəndini söyləyib cavab tələb edəndə Ələsgər məcbur olub bağlamanın cavabını açır.

“Şeyird deey ki, əə, mən buna nə cavaf verem? Usdadı Əsədullah çağırey, deey:

– Əə, göyçəli Aşix Ələsgərin bir bağlı qıfılbəndi qalif, deef, ölüf gedəjəm, bunu açmayjam. Bu da gəlif çatıf bizə, onu de, sazı alajaxsın.

Ələsgər bu sözü deef də açmeyıfbiş, məjburiyyət qarşısında qalif Şəurda, deyişmədə açıf. Ələsgər bu sözü deefbiş ki:

Altı gündə dünya neçə don geydi?!

Nə üsdə yerrəşdi, bərqərar oldu?!

Əzəldən kim oluf Turun bənnası?!

Ulduzdar nə təhər yerbəyer oldu?!

Bu Ələsgərin bağlı bəndidi. Bunu buna dəəndə deey:

– A bala, bu söz kimindi?

Deey:

– Aşix Ələsgərin.

– Aşix Ələsgər hansınızsən,ız?

Ustadı Əsədullahı görkəzey ki, bax odu.

Deey:

– Əə, qorxuram söz yəəsi böyrün,üzdən çıxa, ananı,ızı ağlar qoya.

Deey:

– Əə, söz-möz, yəəsi-məəsi bilmerim, bajareysın, cavaf ver, bajarmeysın, sazı təfil ver.

Həmən bağlı bəndi məjburiyyət qarşısında qalif açey:

Altı gündə dünya iki don geydi,

Gavı-mah üsdündə bərqərar oldu.

Hax sözü olufdu Turun bənnası,

Ulduzdar göy üsdə yerbəyer oldu.

Bu qıfılbəndi Ələsgər axıra qədər deey və hər bəndin açmasını da deey (3, 251). Məclisin sonunda hamı Aşiq Ələsgəri tanıyır, sənətkar böyüklük edib aşıqların sazını götürmür.

Aşıqlıq sənətinin müqəddəsliyi, aşıqlıq ədəb-ərkanı, aşıq sənətinə, saza-sözə dəyər verilməsi baxımından “Aşiq Ələsgər və Aşiq Hüseyn Şəmkirli” rəvayəti diqqəti çəkir. “Göyçə aşıq mühiti Gəncəbasar, Qarabağ, Dərələyəz və İrəvan aşıq mühitləri ilə sıx sənət əlaqələri saxlamışdır. Şəmkirli Aşiq Hüseyn, Aşiq Ələsgər və Bozalqanlı Aşiq Hüseyn üçlüyünün saz-söz əlaqələri, Aşiq Ələsgərin Dərələyəz, Qarabağ, Gəncə və İrəvan səfərləri..... Azərbaycan aşıq sənətinin yüksələn xətt üz-rə inkişaf keçirməsinə güclü təkan vermişdir” (6, 176). Göründüyü kimi, eyni zaman kəsiyində yaşayan Aşiq Hüseyn Şəmkirli də dövrünün qüdrətli sənətkarı kimi xalq arasında məşhur idi, bir-birinə hörmət və ehtiram bəsləyən bu iki böyük sənətkar saz-söz mühitində yoldaşlıq edirdilər.

Adıçəkılən rəvayət toplularda nəşr olunmuşdur. Gədəbəydən isə bununla bağlı iki mətn toplanmışdır. Doğrudur, toplanılan mətnlər qısa və bu mətnlər iki aşiq arasında olan əhvalatı olduğu kimi canlandırma bilmir. Amma bununla belə bu hadisə ilə bağlı oxucuda müəyyən qədər təəssürat yaradır. Rəvayətdə iki ustad sənətkarın – Aşiq Ələsgərin və Aşiq Hüseyn Şəmkirolinin görüşmələri, bir-birinə olan münasibəti haqqında maraqlı məqamlarla rastlaşırıq. Göstərilir ki, dövrünün məşhur sənətkarı Aşiq Ələsgərin şöhrəti hər tərəfə yayılıbmış. Bu soruq Şəmkirolə Hüseyn Şəmkiroliyə də çatmışdı və onunla görüşmək qərarına gəlir. Ələsgərin vergili olması, baş verəcək hadisələri öncədən duyması onun qeyri-adi bir insan, həmçinin haqq aşığı olmasından xəbər verir. Belə ki, rəvayətdə Aşiq Ələsgərin Hüseyn Şəmkirolinin gələcəyini evdəkilərə xəbər verməsi bunu göstərir. “Şəmkirolə Aşiq Söyün burdan çıxmamış, yuxusunda Ələsgərə ayan olor ki, Şəmkirolə Aşiq Söyün sənənən görüşməyə gələr. Haqq aşığıdı axı. Bu Şəmkirolə Aşiq Söyün yolunu davam eləməhdə olsun.

Uşaxlar heyvanı heyvana qatıf, heyvan da yaylağa köçör. Ələsgər gedir qardaşdarına, oğlu Bəşirə deer:

– Ay uşax, a bala, heyvanın birini damda saxlıyın. Şəmkirolə Aşiq Söyün üç gündü yol eliir, büyün burda olajax. Heyvanın birini damda saxleen, sonra gedif o dağda, bu dərədə heyvan axdarmeyin.

Bular deer ki, elə sən gördüyün, gerçəhmi olajax, a kişi? Gələndə gedif taparix.

– Ayə, saxla.

Axırı məjbur eleer, heyvanın birini damda saxlader (3, 242).

Qeyd edək ki, bölgədən toplanan hər iki rəvayət olduqca qısa və lakonik verilsə də, amma oxucuda müəyyən qədər təəvvür yaradır. Bundan başqa iki rəvayətdən birində ümumiyyətlə şeir nümunələri yoxdur, digərində isə söyləyici rəvayətdə sənətkarların söylədikləri çox şeirləri unuduğunu söyləyib Aşiq Ələsgər və Hüseyn Şəmkirolinin hərəsindən sadəcə bir nümunə söylədi. Lakin digər çap olunan toplularda dastan-rəvayət geniş şəkildə verilmişdir. Belə ki, Aşiq Ələsgərlə Şəmkirolə Aşiq Hüseynin camaatla birlikdə bir neçə gün davam edən görüşü dildən-dilə, ağızdan-ağıza keçərək dastanlaşmış, rəvayət donuna bürünmüşdür. Buradakı deyişmələr, aşıqla şairin bir-birinə qabaq olaraq söylədikləri şeirlər, qoşmalar hər iki sənətkarın poetik istedadını, şairlik qüdrətini və sənətkarlıq məharətini nümayiş etdirmişdir.

“Aparır” rədifli şeirin yaranması ilə bağlı rəvayətdə deyilir ki, Aşıq Ələsgər xeyli müddət Kəlbəcərdə yaşamışdı. El ağsaqqalı kimi insanlara hər zaman çətin məqamlarda əl tuturdu. Əvəzində isə ona dana, qoyun və s. verməyə söz verib, sonra aşığın üzüyumşaqlığından istifadə edib sözüə əməl etməyənlər olurdu. “Kəlbəcərin Qılışdı kəndi var. Ordan dosdarı oloy. Burdan da bunu alladannar oloy. Bular bunun hakqını vermədiyi bir tərəfə, hələ zarafat da eleəllər ki, filan yerdə bir belə aldın, filan yerdə dana aldın, filan yerdə qoyun aldın. Orda bir müxəmməs deey:

Mərd iyidin məclisinnən,
Aşix gəlir, at aparır.
Tər tökür, zəhmət çəkir,
Açır, hər büsat aparır.
Bu dünyanın şöhrətini,
Demə beyıbat aparır.
Mərddərə canım sadağa,
Zəhləmi bədzat aparır” (3, 263).

Rəvayətə görə, Aşıq Ələsgər “Aparır” rədifli müxəmməsini bu hadisələr zamanı deyib. Göründüyü kimi aşıq mərd insanlarla bir olub namərd insanlardan uzaq olmağı tövsiyə etmiş, insan xarakterindəki yalançılıq, namərdlik və s. mənfi keyfiyyətləri tənqid etmişdir.

Aşıq Ələsgərlə toplanan bəzi mətnlər bir qədər komik, lətifə xarakteri daşıyır. Bu qəbildən olan mətnlərdən biri “Aşıq Ələsgər və çəkməçi” adlanır. Əslində bu əhvalat digər toplularda “Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfəri” və “Aşıq Ələsgərlə Həcər xanım” adlı mətnlərin içərisində hadisələrin gedişatında verilmişdir. Lakin Gədəbəydən toplanılan mətni isə söyləyici nədənsə ayrıca danışib təqdim etmişdir. Həm bölgədən toplanan, həm də çap olunan mətnlər arasında fərqlər də vardır. Əhvalatda deyilir ki, Aşıq Ələsgər bir gün Şərura gedir. Rast gəlib əl işini bəyəndiyi bir çəkməçiyə çəkmə tikdirmək qərarına gəlir. Haqqını çəkməçi söylədiyi məbləğdən də artıqlamasıyla verib sifariş etdirir. Lakin çəkməçi aşığa tikdiyi çəkməni baha qiymətə satıb aşığa daha ucuz dəridən olan çəkmə tikib verir. Ələsgər çəkməçinin ona kələk gəldiyini başa düşüb bunu şeirlə nəzmə çəkir. “Aşix Ələsgər deer, a bala:

Danışdıx, barışdıx mərhəmət ilə
İncihlik araya qatma, hayıfsan.
Sən tacir olmassan, bir manatınan
Namıs, qiyrətin,i atma, hayıfsan.

Sizlər tapaş eylərsiz iynə-bizinən
Bizimki gəlif-gedir söhbət, saz ilən...
Köhnə dağarcığı tumaş yerinə
AŞIX Ələsgərə satma, hayıfсан.

Çəhməçi biləndə ki, bu AŞIX Ələsgərdir, deer:

– Ay Ələsgər dayı, bunu heş yerdə demə, san,ə nədən desən,
yaxşı bir çəhmə tikəjəm.

Ələsgər deer:

– Bala, mən bunu burda dedim, hər yerdə deyəjəm, sən versən,
də, verməsən, də, tihsən, də, tihməsən, də” (3, 264).

Göründüyü kimi bir qədər komik, zarafatyana notlara köklənmiş mətnədə aşiq çəkməçiyə bu hadisəni bütün məclislərdə danışacağını qeyd edib onu utandırır. Lakin digər toplularda əhvalat daha fərqlidir. “Aşiq Ələsgərlə Həcər xanım” dastanında Aşiq Ələsgəri tanıyan çəkməçi qəsdən ona ucuz çəkmə verib aşığı sanki söylətmək, danışdırmaq, şeir dedirtmək niyyətilə bu addımı atır və məqsədinə nail olur.

Lətifə xarakteri daşıyan digər rəvayətdə isə Aşiq Ələsgər obrazı bir qədər arxa planda qalmışdır. Mətnin mərkəzində isə yerli əhalidən olan uşaq obrazı dayanmışdır. Əslində Aşiq Ələsgərin təqdiminə xidmət edən bu obrazın təmsalında diqqət yenə də elə Ələsgərin özünə yönəlib onda cəmlənmişdir. Yəni mahiyyət etibarilə Ələsgər yenə də öndədir. Bunun səbəbi isə mətnin mərkəzində duran uşağın hazır cavablıq göstərməsi və bununla da əslində Aşiq Ələsgərin zəkalı, ağıllı, saz-söz meydanında hər kəsdən üstün olmasını nümayiş etdirməkdir. “Yumrusunu gətirim, yastısını?” adlı rəvayətdə deyilir ki, “bir gün Touz, Qazax, Gədəbəy aşıqları yığılır gedillər ki, bəs Ələsgər kimdi ki, Göyçədə meydan suluyur, meydan oxuyur. Bular hamsı bir-birinnən razılığa gəlillər ki, bəs gedəh da, o kimdi axı. Bular gedillər Göyçəyə. Bunnar göröy kü, ayə, yolda uşaxlar oynuur da. Uşağın birni çağırır ki, qadan, alım, başına dönüm, get ordan man,ə bir dənə közmü, qormu gəti, bəs qalyanıma qoyum. Uşax deey ki, a dayı, yumrusunu gətirim, yoxsa yastısını? Deey:

– Bala, köz közdü, gəti.

Deey:

– Yox, dayı, köz köz döyül axı. Qalyanı, doludusa, yastısını gətirim, üsdə qoy, amma yarımçıxsə, yumrusunu gətirim, içinə sal.

Bunnar deey ki, ayə, ağıl kəsmiyən bir uşax bizə bu sözü dəənnən son,ra Ələsgər gör kimdi, onun üsdünə gedirih biz. Deey ki, qardaş, burdan, obşim, qayıtmax lazımdı. Dubarə də ordan qayıdılar” (3, 265).

Bölgədən toplanılan folklor mətnləri ilə bağlı maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, onların dil-üslub xüsusiyyətlərinə toxunulmamış, orijinallığı qorunub saxlanmış, mətnlər ləhcədə verilmişdir. Aşıq rəvayətlərində də bu qaydaya riayət olunmuşdur. Bunlarda xalq danışq dili ifadələrindən istifadə olunmuşdur. Mətnlər dilinin sadəliyi, təbiiliyi, orijinallığı ilə diqqəti cəlb edir. "...Müxtəlif səbəblər üzündən toplama nümunələrində uzun müddət söyləyicinin dil və üslubunun, danışq tərzinin özünəməxsusluğunu, təbiiliyini qoruyub saxlamaq bir növ yaddan çıxarılmış, bir çox folklor nümunələri kimi aşıqların dilində də yazıya alınmış örnəklər, o cümlədən dastanlar bir növ bədiiləşdirilmişdir. Dastanı hansı regionun aşığının söylədiyi bu nümunələrdə demək olar ki, hiss olunmur" (4, 60). Bölgədən toplanan aşıq rəvayətlərində isə bütün qaydalara riayət olunmuş, bölgənin dialekti qorunub saxlanmışdır. Gədəbəy folklor örnəklərinin tərtibçilərindən biri akademik M.Kazımoğlu doğru olaraq qeyd edir ki, istənilən folklor toplusu kimi, bu toplunun da dəyəri şifahi söyləyiciliyin qorunub saxlanması ilə çox bağlıdır (3, 3).

Aşıq Ələsgər kimi qüdrətli sənətkarın öz mühitindən uzaqlarda tanınması, şeirlərinin xalq arasında yayılması, bir çox aşıq rəvayət və əhvalatlarının, söyləmələrinin, həmçinin bir sıra dastanların, aşıq rəvayətlərinin onun adına bağlanması həm Göyçə aşıq mühitinin yaradıcı mənzərəsindən, həm də Aşıq Ələsgərin poetik qüdrətindən xəbər verir. Gördüyümüz kimi, Aşıq Ələsgərlə bağlı rəvayətlər aşığın ömür və yaradıcılıq yolunun ayrı-ayrı maraqlı məqamlarını işıqlandırmaq, həmçinin poetik irsinin öyrənilməsi baxımından etibarlı mənbə rolunu oynayır.

QAYNAQLAR

1. Aşıq Ələsgər. İkinci kitab. Toplayanı: İ.Ələsgər, tərtib edənlər: Ə.Axundov, M.H.Təhmasib. Bakı, Elm, 1973
2. Aşıq Ələsgər. Əsərləri, dastan-rəvayətlər, xatirələr... Toplayıb tərtib edəni: İ.Ələsgər. Bakı, Şərq-Qərb, 1999
3. Gədəbəy folklor örnəkləri. Tərtib edənlər: M.Kazımoğlu, S.İsayeva. I kitab. Bakı, Elm və təhsil, 2016
4. İsmayılov H. Göyçə dastanları: türk epik sistemində dastan informasiyasının fasiləsizliyi. Göyçə dastanları və aşıq rəvayətləri. Toplayıb tərtib edəni İsmayılov H. Bakı, Səda, 2001, s. 3-82
5. İsmayılov H. Dədə Ələsgər: həqiqət və sənətin dastan vəhdəti. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər. XVI kitab. Bakı, Səda, 2005, s. 3-18
6. Qasımlı M. Aşıq sənəti. Bakı, Ozan, 1996, 260 s.
7. Təhmasib M.H. Azərbaycan xalq dastanları (orta əsrlər). Bakı, Elm, 1972